

Федишин М. І.,  
аспірант кафедри англійської філології  
Ужгородського національного університету

## КОРЕЛЯЦІЯ ПОНЯТЬ «РЕЛІГІЯ» І «ТЕОЛОГІЯ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВОДИСКУРСИВНІЙ ПРАКТИЦІ

**Анотація.** У сучасній лінгводискурсивній парадигмі чільне місце відводиться таким ключовим поняттям, як «релігія» і «теологія». У статті виконано біблійний аналіз поняття релігії і виявлено, що релігія, релігійна комунікація є об'єктом вивчення теологічного дискурсу. Зроблено аналіз дефініцій на позначення власне теологічного дискурсу. Результати показують, що теологічний дискурс є особливим комунікативним явищем для вивчення мовних і мовленнєвих процесів релігії християнства.

**Ключові слова:** релігійний дискурс, теологічний дискурс, теолінгвістика, лінгвотеологія, комунікативний процес.

**Постановка проблеми.** Вкрай цікавим і різноплановим постає дослідження мови релігії. Релігійна лінгвістика натеper, як уже зазначила український науковець П. Спасенко, переживає «період інституалізації, а саме розпочато інтенсивну термінологічну роботу, обговорюються методики досліджень, виявляються нові предметні сфери, залучаються нові масиви матеріалу» [12, с. 121].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Закарпатський науковець Р. Ваврінчик справедливо стверджує, що теологічному дискурсу приділяється менше уваги, аніж релігійному [5]. Інший український учений зазначає, що «спостерігається зародження та формування нової синтетичної теолого-лінгвістичної дисципліни на стику теології, релігійної антропології і лінгвістики – «теолінгвістики», котра має на меті вивчення взаємозв'язку та взаємодії мови і релігії» [8, с. 28]. І це справді так. Розвідка релігійного дискурсу на теренах мовознавства вже трішки давніше розпочалася і має певні свої напрацювання. Над вивченням релігійного дискурсу пацюють такі вітчизняні та закордонні науковці, як: Н. Кравченко, І. Богачевська, К. Бобирьова, Т. Хоменко, Є. Михайлова, П. Мацьків, Н. Піддубна, Ю. Сабадаш, М. Ділай, Т. Скрипняк, Л. Закреницька, Н. Добжанська, Є. Жерновеї, Н. Черкас, В. Яригіна, А. Салахова, І. Рудік, Ч. Фергюсон, С. Штайер, Е. Астреро та інші.

Теологічний дискурс, у свою чергу, підіймається на лінгвістичній платформі, відбувається його розвиток і становлення. Як ми раніше говорили, теологічний дискурс, який досліджується лінгвістами і теологами разом, може мати назву теолінгвістичного або ж лінгвотеологічного. Так, теологічний дискурс вивчають такі лінгвісти, як: О. Гадомський, Р. Ваврінчик, М. Вереш, Б. Романченко, О. Черхава, О. Малікова, В. Постовалова, Ж. ван Нoppen, Д. Крістел, А. Вагнер, Е. Кучарська-Драйсс, І. Бугасва та інші.

**Метою статті** є аналіз понять релігії й теології, а також вивчення сучасного стану теологічного дискурсу на теренах мовознавства.

**Виклад основного матеріалу.** Теологія і релігія. Якщо замислитися, то постає питання: Чи можемо вважати теологічний дискурс об'єктом розвідки релігійного, чи навпаки – релігійний є об'єктом вивчення теологічного дискурсу?

У дисертаційному дослідженні Р. Ваврінчик зазначено, що «релігійний дискурс – це усна або письмово зафіксована сукупність вербальних практик і комунікативних дій, які актуалізуються в інституціональних (інституційних, певно – М. Ф.) умовах та спрямовані на поширення віри й вираження релігійних понять <...> лінгвісти намагалися виявити різницю між мовленням теології й релігії шляхом «локалізації» у них Бога: *про* Бога є теологічним, а *до* Бога – релігійним дискурсом» [5, с. 21]. Науковець, у свою чергу, пояснює розбіжності теологічного та релігійного дискурсів так: **релігійний дискурс** – невизначеність комунікативного смислу, нецілковита визначеність референції: факт існування та сутності Христа не є абсолютно доведеним, використання рідковживаних слів та виразів: алегоричність і метафоричність тексту, розмитість, нечіткість понять, що автоматично знімає претензії на однозначність інтерпретації, даючи змогу вільного тлумачення, у межах якого можливою є побудова дискурсу як обміну думками рівноправних партнерів; **теологічний дискурс** – присвоєння символічного смислу кожному уривкові, реченню та слову Біблії, наближеність до наукового дискурсу, насиченість термінологією наукововго та релігійного характеру латинського і грецького походження, тенденція звертатися до світських проблем сучасності, таких, як екологія, демографія, політика тощо, апелювання до розуму адресата, на відміну від РД, який спрямований на здійснення емоційного впливу» [5, с. 22].

Щодо самого поняття «релігія» є інші погляди, які вважаємо одними з найголовніших, що панують натеper. Дехто говорить, що саме явище є мертвою традицією, яка не веде до внутрішніх змін характеру людської особистості, інші ж кажуть, що свято служать певній релігії і дотримуються певних її норм та уставів. Релігія (*religio*) – з лат. означає «повага до святості», і призначення її полягає у відновленні духовного зв'язку людини з її всевишнім творцем [5, с. 19–20]. Також «релігія» у перекладі з латинської є релігійним поклонінням або ж релігійною дисципліною. Щоб коротко оглянути значення цього слова, давайте звернемося до Біблії, а саме до уривку із книги Нового Завіту.

У листі до Якова (беремо до уваги грецьку, латинську, англійську, російську й українську версії Біблії), у 26 і 27 віршах р. 1 написано:

– “26 εἰ τις δοκεῖ θρησκῶσειν αὐτὴν ἁλιναγωγῶν ἰσχυρῶσσαν αὐτοῦ ἀλλὰ ἀπατῶν καρδιαν αὐτοῦ τοῦτουμάταιος ἡ **θρησκεία** 27 **θρησκεία** καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτῆς ἐστὶν ἐπίσκεπτεσθαὶ ὄρφανος καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν ἀπὸ πλοῦτος αὐτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου” [1];

– “1:26 si quis autem putat se religiosum esse non refrenans linguam suam sed educens cor suum huiusvana est **religio** 1:27 religio munda et inmaculata apud Deum et Patrem haec est visitare pupillam et viduam in tribulatione eorum in maculatum se custodire ab hoc saeculo” [15];

– “26 If any man among you seem to be religious, and bridleth not his tongue, but deceiveth his own heart, this man’s **religion** is vain. 27 Pure **religion** and undefiled before God and the Father is this, To visit the fatherless and widows in their affliction, and to keep himself unspotted from the world” [14];

– «26 Если кто из вас думает, что он благочестив, и не обуздывает своего языка, но оболыщает свое сердце, у того пустое **благочестие**. 27 Чистое и непорочное **благочестие** пред Богом и Отцем есть то, чтобы призирать сирот и вдов в их скорбях и хранить себя неоскверненным от мира» [2, с. 169–170];

– «26 Коли ж хто гадає, що він побожний, і свого языка не вгамовує, та своє серце обманює, марна **побожність** того! 27 Чиста й непорочна **побожність** перед Богом і Отцем оця: зглянутися над сиротами та вдовицями в утисках їхніх, себе бергетти чистим від світу» [3, с. 1121].

Отже, слова *θηρησκεία, religio, religion, благочестие* і *побожність* позначають місця релігії на сторінках Біблії. Ці слова синонімічні. Вважаємо, що цей уривок зі Святого Письма є ключовим для розуміння служіння людини Богу та ближньому. Релігія, благочестя чи побожність є поклонінням людини Богу. Однак усі ці слова виражають служіння серця людини, її внутрішні мотиви і потаємні наміри, які у звичайному й беззаперечному порядку є діяльними (дієвим) виявом. Що ж маєтись на увазі? Кількома віршами вище, у соборному посланні св. Апостола Якова зазначено: «22 Будьте ж **виконавцями слова**, а не слухачами самими, що себе самих обманюють. 23 Бо хто слухач слова, а не виконавець, той подібний людині, що риси обличчя свого розглядає у дзеркалі, – 24 бо розгляне себе та й відійде, і зараз забуде, яка вона є. 25 А хто заглядає в закон досконалий, закон волі, і в нім пробуває, той не буде забудько слухач, але **виконавець діла**, – і він буде блаженний у дніні своїм!» [3, с. 1121].

Виходячи із цього біблійного уривка, ми розуміємо, що є тісний взаємозв’язок між виконавцем слова і виконавцем діла. Неможливо тільки виконувати слово і не виконувати діла, про яке це слово говорить. І, навпаки, якщо хтось виконує діло, то він мусить знати, що саме він виконує, а це впливає зі слова. Отже, той, хто виконує слово, вивчає його для того, щоб бути виконавцем (творцем) діла. Щоб опанувати і зрозуміти скарби, які сховані в тенетах священного слова, й існує дискурсивний процес теологічної комунікації, який допомагає зрозуміти глибину написаного чи висловленого.

Розглянемо запропоновані дефініції на позначення теологічного дискурсу.

За словами Р. Ваврінчик, *теологічний дискурс* є різновидом релігійного, який за допомогою науково та логічно побудованих аргументів апелює до розуму адресата й прагне переконати його в правильності віровчення певної конфесії [5, с. 22].

Український науковець О. Малікова пропонує власне трактування дискурсу християнської теології: «*Християнський теологічний* – це дискурс Богослов’я і Боговчення, який розвиває і виражає зміст християнської віри, яка сповідується Церквою. Богослов’я – це система релігійно-догматичних доказів і обґрунтування надприродних, «абсолютних» істин, що впливають із необмеженої, надчасової природи Бога. Система християнської теології об’єднує комплекс дисциплін, кожна з яких висвітлює різні сторони християнського віровчення, має цільове призначення» [10, с. 335].

*Теологічний дискурс*, як вважає Ю. Романченко, є різновидом релігійного дискурсу, що являє собою сукупність вербаль-

них утворень, мета яких – через роздуми про Бога і тлумачення Священного Писання переконати реципієнта в істинності християнського вчення [11, с. 32]. На думку вченого, детермінанти теологічного дискурсу такі:

- сфера комунікації;
- референціальна область;
- функції теологічного дискурсу: сакральна, когнітивна, аргументативна, комунікативна, просвітницько-повчальна;
- догматизм;
- тлумачення;
- богословська термінологія.
- учасники комунікації: теолог, віруючий, нетеолог (теолог – теолог, теолог – нетеолог [11, с. 32–37].

Як ми вже зазначали раніше, теологічний дискурс, що вивчається лінгвістами, може називатися теолінгвістичним або лінгвотеологічним. Засновником теолінгвістики є бельгійський лінгвіст кафедри англійського мовознавства Жан П’єр ван Ноппен. На його думку, теолінгвістика – розділ мовознавства, що намагається описати, як людське слово може бути вжито щодо Бога, а також вона описує функціонування мови в релігійних ситуаціях, і саме в таких, які не відповідають жорстким стандартам безпосередньої однобічної комунікації [8, с. 5].

У теолінгвістичній лакуні розглядаються мовні явища і мовні одиниці, поява і функціонування яких у мовній системі зумовлені релігійними чинниками [7, с. 290]. О. Гадомський говорить про те, що теолінгвісти вивчають релігійну мову в широкому та вузькому розумінні цього значення, вони знаходять територіальну позицію мови щодо релігії в суспільстві, а також установлюють релігійний контакт у спілкуванні між суспільно-політичними інститутами та церквою [6].

Цікавою є поява оборотної дисципліни, або ж оборотного дискурсу – лінгвотеологічного. Як зазначає І. Бугаєва, натеппер у центрі теолінгвістичних досліджень перебуває проблема дескрипції мови релігійної комунікації, генетика релігійних текстів, термінологія теолінгвістики, питання перекладу релігійних текстів, мова гомілій та проповідей, мова Біблій та біблеїзми, євангелїзми, мова молитви, релігійна лексика і лексикографія, стилістика релігійних текстів тощо [4, с. 298]. Однак «поза полем зору вчених-лінгвістів залишається проблема кодування богословських знань мовними засобами. Можливо, саме цей аспект стане ядром *лінгвотеології*, ще одного нового вектора дослідження проблеми мови й релігії» [4, с. 298].

У своїй науковій праці «Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов)» О. Черхави розглядає інтердисциплінарний характер релігійного дискурсу, який перебуває в межах політичної, масмедійної, соціологічної, культурологічної, філософської сфер суспільства, а також такі напрями, як лінгворелігїєзнавчий, соціолінгвістичний, психолінгвістичний та етнопсихолінгвістичний, які підпорядковуються теолінгвістиці, в якій релігійний дискурс виступає її об’єктом [13, с. 69–72].

Теологічний дискурс також має міждисциплінарний характер. Сутність цього питання полягає в тому, що теологи досліджують власне теологію кожного релігійно-суспільного поля діяльності. Візьмемо за приклад політичну сферу. Теологи під час дослідження сучасної політичної ситуації можуть діяти на підставі біблійно-герменевтичного аналізу. Вони розглядають суть питання влади, вивчають історію відведеної проблеми, яка може бути знайдена на сторінках Біблії, обережно наводять

власні міркування, докази, розуміння і передають отримані знання до наукової теологічної спільноти. Так само відбувається з іншими сферами діяльності, проте кожна з них характеризується особливою природою наукового дослідження.

Говорячи про теологію і власне теологічний дискурс та досліджуючи його на теперішньому етапі, ми прийшли до такого його розуміння. Теологія є науковим вченням, а теологічний дискурс є комунікативним процесом спільноти всіх, хто в ньому зацікавлений. Тобто він забезпечує спілкування теологів із теологами / нетеологами. Основною функцією теологічного дискурсу вважаємо таку, що пропонує адресатам взяти до уваги теологічне міркування на відповідну релігійну тематику.

Лінгвістів, які вивчають теологічний процес, називають теолінгвістами, тобто тими, хто досліджує мову біблеїстів, теологів та інших осіб, що цікавляться теорією релігії, та вірян-практиків [13]. О. Черхава під час аналізу теолінгвістики називає такі її дві позиції: «наука, на меті якої є встановлення зв'язку, з однієї сторони, між релігією і лінгвістикою, а з іншої – між лінгвістикою і теологією» [13, с. 67]. Якщо об'єктом дослідження в лінгвістиці є релігія, то це говорить про лінгворелігієзнавчий її напрям, а якщо ж об'єктом є теологія, то це описує її лінгвотеологічну спрямованість комунікативного процесу. Релігія розповідає про себе, тоді як теологія вивчає певну релігію і виступає окремою дисципліною, яка також представляє і вивчає певне релігійне віровчення. Отже, ми більше схилиємося до того, щоб науковці-лінгвісти, які досліджують сферу теології, називалися *лінгвотеологами*.

**Висновки.** Повернемося до питання, яке ми порушили на початку статті. Отже, ми дійшли такого висновку. Релігія є особливою системою, в якій чільне місце посідає теологія. Релігієлінгвісти, теолінгвісти, чи лінгвотеологи досліджують релігійну мову, яка міститься на сторінках релігійних текстів, і релігійну комунікацію. Тобто все це сходиться до того, що вони досліджують релігійне слово в писемному й усному його проявах. Беззаперечним вважаємо той факт, що релігія є певною ідеологією (у нашому разі – християнською – *М. Ф.*), у ній заховані всі її діяльнісні особливості (виконання Слова Божого для практичного служіння Богу), а теологія, у свою чергу, вивчає сутність християнської релігії, чому, як і для чого необхідні розуміння і виконання Божого Слова. Теологія існує в межах релігії, вона вивчає релігію, а релігія, у свою чергу, навчає віруючих своїм духовним основам. Отже, релігійний дискурс може бути об'єктом вивчення теологічного дискурсу, проте теологічний є особливим комунікативним явищем на вивчення мовних і мовленнєвих процесів релігії християнства.

#### *Література:*

- Біблія на греческом языке. URL: <https://www.magister.msk.ru/library/bible/greek/greek.htm> (дата обращения: 23.08.2018).
- Біблія. Книги Священного Писання Ветхого и Нового Завета. Канонические. Российское Библейское Общество. Москва, 2010. 1217 с.
- Біблія, або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. К.: Українське Біблійне товариство, 2013. 1153 с.
- Бугаева И. Теолінгвістика: теологія + лінгвістика? 2016. С. 293–300. URL: <http://www.ejournals.eu/pliki/art/6688/> (дата обращения: 25.08.2018).
- Ваврінчик Р. Перформативність мовленнєвих актів у англomовнотeологічному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2016. 247 с.
- Гадомский А. Религиозный язык или стиль: попытка систематизации терминологии теолінгвістики. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Филология». Т. 19 (58). № 2. Симферополь: ТНУ, 2006. С. 186–192.
- Гадомский А.К. Религиозный язык – теолінгвістика – языкознание. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Филология». Т. 20 (59). № 1. Симферополь, 2007. С. 287–293.
- Кравченко Н. Таксономія категорій дискурсу в сучасному дискурс-аналізі. Вісник КНЛУ. Серія «Філологія». 2014. Т. 17. № 1. С. 77–83.
- Кравченко Н. К вопросу о статусе теолінгвістики в современном языкознании. Записки з романо-германської філології. Вип. 2 (37). 2016. С. 27–35.
- Малікова О. Дискурси християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Вип. 21. 2012. С. 335–341.
- Романченко Ю. Лінгвопрагматический аспект немецкоязычного теологического дискурса: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2008. 184 с.
- Спасенко П. Релігійна лінгвістика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Studia Linguistica. № 7. 2013. С. 121–128.
- Черхава О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. 400 с.
- King James. Bible Online. URL: <https://www.kingjamesbibleonline.org/James-Chapter-1/> (дата звернення: 25.08.2018).
- Vulgata. Testamentum Novum. Iacobi 1:26–27. URL: <http://barnascha.narod.ru/biblia/vulgata/jam.htm> (дата звернення: 25.08.2018).

#### **Федишин М. И. Корреляция понятий «религия» и «теология» в современной лингводискурсивной практике**

**Аннотация.** В современной дискурсивной практике главное место отводится таким ключевым понятиям, как «религия» и «теология». В статье выполнен библейский анализ понятия религии и обнаружено, что религия, религиозная коммуникация являются объектом изучения теологического дискурса. Сделан анализ дефиниций для обозначения собственно теологического дискурса. Результаты показывают, что теологический дискурс является коммуникативным явлением для изучения языковых и речевых процессов религии христианства.

**Ключевые слова:** религиозный дискурс, теологический дискурс, теолінгвістика, лінгвотеологія, комунікативний процес.

#### **Fedyshyn M. Correlation of the notions of religion and theology in a modern linguo-discursive practice**

**Summary.** In a modern linguo-discursive paradigm, the central part is given to the key concepts of religion and theology. The biblical analysis has been performed according to the notion of religion and it has been found that religion, religious communication is considered to be an object of theological discourse studies. The analysis of definitions denoting what theological discourse is has been made. The results show that theological discourse is a special communicative phenomenon in the study of language and speech processes of Christian religion.

**Key words:** religious discourse, theological discourse, theolinguistics, linguotheology, communicative process.